

Regula Ede históriája

BODGÁL FERENC

A múlt század közepétől kezdve parasztságunk életében is egyre nagyobb szerepet kap az írott, nyomtatott szöveg, a kalendáriumok, különféle hírlapok, népies ponyvák hatást gyakorolnak a népköltészetre is. Egyik sajtáságos népköltészeti műfaj a *história*, a nyomtatott formában terjesztett, többnyire vásárokon, búcsúkon vándor *históriás* által előadott, versbe foglalt történet, melyet néhány fillérért meg is lehetett vásárolni. A nyomtatásban közkézen forgott ilyen ponyvák, históriák az elmúlt fél évszázad alatt vagy megsemmisültek, vagy — borsodi vonatkozásban — feltáratlanok.

A gyilkosságok, különféle szerencsétlenségek már a múlt században is megihlették az ügyes versfaragó embereket, s Szűcs Marcsa mezőcsáti lány szomorú történetét Ujj Péter kerékgyártó írta meg 1825 körül, ami azután népballadává vált. A ballada eredetét századunk elején Vikár Béla kutatta ki [1].

A gyilkosságok, szerencsétlenségek az első világháború előtt is a napilapok állandó témái voltak, s az akkor élő históriások témájuk jórészt innét merítették.

1911 augusztus 7-re virradó éjjel szomorú esemény történt Edelényben. Regula Ede helybeli asztaloslegény azzal a céllal, hogy az esküvőjéhez pénzt szerezzen, betört a falu végén levő csárdába. Rablás közben a zajra felébredt Czeisler korcsmáros, a húga és felesége. Regula a nála levő fejszével mindhármukat meggyilkolta, majd baltáját a Boldvába dobva elmenekült. A megindult nyomozás csakhamar bebizonyította Regula bűnösségét. A borzalmas esettel sokat foglalkozott a korabeli sajtó: az *Ellenzék*, a *Miskolci Napló*, *A Nap*, *Kis Újság*, *Friss Újság* stb., de a megye és a város lakosai is. A háromszoros kegyetlen gyilkosság olyan feltűnést keltett, amit a sajtó szenzációs cikkei csak fokoztak, — hogy az eseményről verset is közölnek a *Miskolczi Napló* című lapban és a miskolci Sarkadi kabarében is előadják az Aiglon által írt „Regula nótáját” [2].

Hogy az eseménynek milyen hatalmas visszhangja volt, azt az is mutatja, hogy a *Miskolczi Napló* 1911 augusztus 15-én, tehát egy héttel az esemény után különkiadásban jelentette be, hogy Regula vallott.

Az esemény kapóra jött a históriásoknak, akik ezt hamarosan versbe is foglalták. Az egyik ilyen ponyva a következő címet viseli: **REGULA EDE**, az edelényi rablógyilkos históriája. A négylapú, kisalakú, hely, szerző és év nélküli nyomtatvány 23 versszakban foglalkozik részletesen a történetekkel:

*Gagybátorban: Abaúj kis falujában
Lakik a szép Zsóka Teréz egy kis házban
Haja bogár, a szemei tűzben égnék,
Hét faluból járnak érte a legények.*

*Valamikor nem oly régen, tán két éve,
Belenézett Zsóka Teréz szép szemébe,
Regula, az edelényi mesterlegény
S napról-napra szerelmesebb lett a szegény.*

*De a Teréz szívének sem maradt nyugta,
Szerelme az asztaloslegényhez húzta.
S a tavaszon, midőn virág nyílt s madár szólt
A Zsókaék kis házában kézfogó volt.*

Ára: 6 fillér.

Ára: 6 fillér.

REGULA EDE az edelényi rabló- gyilkos históriája.

Gagybátorban: Abauj kis falujában,
Lakik a szép Zsóka Teréz egy kis házban.
Haja bogár, a szemei tűzben égnek,
Hét faluból járnak érte a legények.

Valamikor nem oly régen, tán két éve,
Belenézett Zsóka Teréz szép szemébe,
Regula, az edelényi mesterlegény
S napról-napra szerelmesebb lett a szegény.

De a Teréz szívének sem maradt nyugta,
Szerelme az asztaloslegényhez húzta.
S a tavaszon, midőn virág nyílt s madár szólt
A Zsókáék kis házában kézfogó volt.

Őszre tüzte ki a legény a menyegzőt,
Mert szive nem hagyta tovább nyugodni őt.
De szegény volt ám, mint a templom egere
S apja, anyja sem akarták, hogy elvegye.

Őszre tűzte ki a legény a menyegzőt,
Mert szíve nem hagyta tovább nyugodni őt.
De szegény volt ám, mint a templom egere
S apja, anyja sem akarták, hogy elvegye.

Szerette a legény a lányt, érte égett.
Rendelt neki gyűrűt, órát, aranyéket.
De nem tudta érte a sok pénzt fizetni
S jó apósát kellett pénzért megkövetni.

Gyorsan teltek a napok s az ősz közelgett
S Regulának a pénz egyre jobban kellett.
Most már diszes, szép bútor is kellett volna
S Zsókiának sem akart lenni adósa.

Pénz kellett vón, nagyon sok pénz s nem volt sehol.
Egy önálló kis műhely is kell valahol;
Soká törte fejét, hogyhát mihez fogjon
S arra jut, hogy nincs mást tenni, mint raboljon.

Edelényben mérte a bort Czeisler csapos,
Regula Ede volt nála mindennapos.
Jó viszonyban volt vele az egész család,
S így tudta ő Czeisler minden ügyét-baját.

Hallotta, hogy Czeisler készül a vásárra
S ebből tudta, hogy több százas van önála.
Nosza, aztán kész volt a rút terovel nyomba;
Hogy a Czeislert egy éjszaka kirabolja.

Éjszaka volt, vasárnapra virradóra,
Éppen akkor hullt a harmat a tarlóra.
Regula egy fejszét fogott a kezébe,
S oda osont a vén csárda közelébe.

Csönd volt, csak a Boldva vize csörgedezett,
Amikor a rabló munkájához kezdett,
Fejszével a csárda falát kibontotta
S lassan, csöndben bemászott a pinczelyukba.

A pinczében három kancsó bort megivott
S felmenvén az első szobába benyitott.
Aludt Czeisler s felesége, meg a húga
S hozzá fogott a pénzt keresni Regula.

Kutatott a rabló mohón s a zaj miatt
Czeisler Henrik a mély álmából felriadt.
S félig ébren annyit mondott: „Te vagy Giza?”
És a vérét már a jehér párna itta.

A jajt visszaverte ajkán a nagy fejsze,
Mely a fejét darabokra törte, szelte.
Oly gyorsan suhantak a fejszecsapások,
Mint nyári viharban a vad villámlások.

Sikoltozva bújtak össze benn az ágyon:
Czeislerné és Giza mondta, hogy „Ne bántson!”
De nem kegyelmezett nekik sem Regula
S meghaltak Czeislerné s Czeislernek a húga.

És három ártatlan lény vérét kiontva,
Felkutatta a pénzt: söntésben, sifonba;
S talált 100 forintot, de többet semmivel,
Mészárlást a rabló csupán ezért mível.

A véres fejszét a Boldvába dobva,
A pénzt vitte tovább, vitte Gagybátorba.
S azt Zsókáéknál a szalmába rejtette,
S Terézt a keblére boldogan ölelte.

Vasárnapra szépen, lassan reggeledett
S a „Csárda” köré a nép összesereglett.
Ott volt Edelénynek apraja és nagyja,
S átkot szórt a gyilkosra a nép haragja.

A gyilkosság után, hétfőn virradóra,
Zsókáéknál ébredt csendőr parancsszóra.
Regula Ede a rabló mesterlegény,
Akire átkot szórt az egész Edelény.

Két szuronyos csendőr Edelénybe hozta
S ott bűnét imígyen, sírva bevallotta:
„Elvette az Isten egy percre az eszem,
Sohase hittem, hogy én ilyet cselekszem.

Aztán az ügyészség fogházba vetette
S miskolci bírák ültek törvényt felette.
Bűnösnek mondták ki rablógyilkosságba
S elítélték vala az akasztófára.

Most súlyos bilincsbe van a keze, lába,
S sírdogál a fogház sötét cellájába,
Siratja, siratja a szép menyasszonyát,
S ha behúnyja szemét: 3 halottat lát...

Hollók szálldosnak a fogházudvar felett,
Az udvaron akasztófát készítenek,
Bali Mihály készül már a nagy munkához
S kötéllel jön nemsokára Regulához.

A ponyva szerzőjéről semmit sem tudunk. Az ügyesen megszerkesztett, terjedelmes história jól verselő egyénre vall, aki azonban tisztában volt az esemény üzleti jellegével is. A hat fillérért árult história különösen a vásárokon talált hamarosan vevőre s az edelényiek emlékeznek is rá, hogy ezt árulták [3]. A miskolci Sámuel napi vásáron, Edelényben, Szikszón, Mezőcsáton, Ónodon és másutt megtartott őszi vásárokon, búcsúkon az aktuális históriát könnyen le lehetett adni.

Különféle históriások sokszor megfordultak Borsodban, legtöbb azonban nem tüntette fel nevét a munkáján. Oláh István, az egyik híres históriás gyermekkorában a mezőkövesdi Balázs-nyomdában géphajtó volt, s később históriáinak egy részét is itt nyomtatta ki [4]. Históriaik kinyomásával a különféle kis és nagy nyomdák is foglalkoztak. Miskolcon ebben az időben több nyomda volt, de megvolt az előbb említett mezőkövesdi nyomda is, sőt Edelényben működött Blaszk Lipót nyomdája, lehet hogy ezt a Regula históriát is ott nyomtatták. Szerzőjét nem ismerjük, Oláh Istvánra, vagy talán egy másik híres históriásra, Faliznyó Jánosra gondolhatunk, aki itt volt Miskolcon nyomdász. Korán otthagyta munkahelyét, mert ártott neki a nyomdai ólom. Huszonnyolc éves volt, amikor Miskolcon megnősült, itt élt 22 esztendeig, mint bazáros, majd históriás [5].

Az edelényi véres dráma

A rablógyilkost halálra ítélték.

Az élet mindennap rendez tragédiákat. Tűz, víz, sőt a levegő is emberáldozatot követel a száguldó vonat mozdonya szédítő rohanásában kiugrik pályájából s vérben fetregő, megcsontított testű emberek borítják a vasuti időtést; ottlik az automobil; piros embervér festi büszke paloták égbenyülő falait; gépóriások acéltoju kerekei néha emberhúst esznek, százezer módon pusztulnak

emberek máskor, amikor az elemek, véletlen baleset, emberi hanyagság, gondatlanság emberáldozatot követel, megdöbbenés és mély részvét tölti minden érző ember szívét. — Megremegünk, szívünk mélyéig megdöbbenünk, a sors, a véletlen, a végzet titokzatos, kiszámíthatatlan utaira gondolunk, de megnyugszunk a végzet rendelésében.

De amikor az ember maga válik vérengző vadállattá, amikor ember pusztít emberéletet; amikor ember gyilkol, vérben gázol, akkor a megdöbbenés, a részvét mellé lázadóva gyűl a megtorlás, a bosszúállás érzete s minden idegszálunk reszket a szívünk mélyéig ható felindulástól.

Edelényben egy emberbőrbe bűt vadállat borzalmas vérengzést vitt véghez aug. 7-én virradó éjjel. A virágzó nagy népes község minden egyes lakója, öregek, fiatalok, asszonyok, gyermekek, iszonyodva, meghorradva állnak a rettenetes, a szörnyű vérengzés

hatása alatt, amely méreteiben, borzalmasságában és a helyiségénél fogva, ahol végbenment, emlékeztet a dánosi kegyetlen vérengzésre.

A község végén Edelényben, a Boldva partján áll egy sárgára meszelt csárda. Ebben a szomorú csárdában vasárnapra virradó éjjel fejszeesapásokkal meggyilkoltak egy férfit, egy asszonyt és egy leányt.

A férfi huszonöt, a nő öt, az asszony, a felesége, tizennyolc éves volt. Ebben az évben, márciusban keltek egybe, alig voltak hathónapos házasságok. Fiatalok voltak, boldogok, erősek, egészségesek, előttük állott mosolyogva, örömet, gyönyört kínálva az élet, aludtak ágyaikban, talán szépet álmodtak, egymásra gondoltak, a fiatalság erős, nyugodt, édes álmát aludták, amikor jött a vérengző fenevad, jött a gyilkos és a mélyen, boldogan alvó hatalmas, erős, fiatal férfi homlokába teljes erejével belevágta a fejszét. Belevágta egyszer, kétszer, ötször ...

— asszony fölriad álmából:
— Mi az, mi történik?

Leszáll az ágyról, jön férjéhez, látni akarja, de a szoba küszöbén a férje véréől még meleg fejsze iszonyu erővel zuhan fejére és hullanak a kegyetlen, a szörnyű csapások a fiatal asszony fejére, míg holtan összeroskad.

De van még a szobában egy fiatal leány, a férfi hugocskája, —

1911. novemberben a törvénytiszteken meghozzák a halálos ítéletet s valószínűleg ekkor jelenik meg a Miskolczi Napló betűivel nyomott „Az edelényi véres dráma. A rablógyilkost halálra ítélték” című prózai nyomtatvány, mely az egész tárgyalással részletesen foglalkozik. Ezt a prózai röplapot azután betűhíven átveszi az 1912-es Miskolczi Képes Naptár is, amely még szélesebb paraszti rétegekhez juttatta el az esemény híréit. Hogy az esemény prózai röplapon is megjelent, rendkívüli dolognak számított, amelyre eddig alig van példa [6].

Ebben a hónapban a napi sajtó ismét sokat foglalkozik az eseményekkel, de nem annyira az elvetemült gyilkost, mint inkább a szánandó fiatallembert mutatják be, és így az emberekben részvétet keltenek. Az esemény azután jóideig lekerül a napisajtó hasábjairól, majd mikor fellebbezés folytán az ügyet 1912. januárjában tárgyalják, ismét foglalkoznak vele. A Regula-ügynek most is óriási a visszhangja, az országos és helyi lapok cikkei mellett újabb ponyvahistória is keletkezett: „Borzasztó nagy gyilkosság Borsod megyében Edelény községben. REGULA EDE és a faluvégi meggyilkolt korcsmáros történelme” című 4 lapos, kisalakú nyomtatvány már több adatot árul el szerzőjéről, mint a fentebbiek. A címlapon a következő fontos adatok vannak feltüntetve: „Irta Horváth Gyula. Ára 6 fillér. Utánnomás tilos. Nádai I. könyvnyomdája Keszthelyen.” A cím fölött még egy csárda képe is látható. A mű szerzőjéről nem sokat tudunk, pedig ismert históriás lehetett, hiszen a Széchenyi Könyvtár több históriáját őrzi. Históriaja valószínűleg 1912-ben keletkezett, a meglevő példányra is ez lett ceruzával ráírva. Horváth 11 versszakban mondja el az eseményt, versei döcögősek, nehézkesek s az eseményt csak másodkézből, hírlapokból meríthette [7a].

1. Szomorúan harangoznak temetnek
Egy családot a temetőbe visznek;
Mert egy család lett ott meggyilkolva,
Ölég nagy a népnek a fájdalma.
2. Regula Ede ő volt a gonosz,
Gyilkos, ki pénzért és életért szomjazott,
Megölt egy szép fiatal családot,
Akinek az életére szomjazott.
3. Borsód megye Edelény falujában,
Egy korcsmáros lakott kint a csárdában
Megölték a korcsmárost és családját,
A gyilkost már nemsokára felakasztják.
4. Augusztusnak ötödikén reggelre
Egy asztalos gondolt egyet hevébe,
Kiment ő a faluvégi csárdába,
Hogy gyilkoljon, pénzhez jusson még máma.
5. Betört ott, a pincébe beballagott,
A hordóból jól föl is hajtogatott,
Onnan fölment szép lassan a szobába,
Óvatosan, hogy senki meg ne lássa.
6. A kezében élesre fent baltával,
A korcsmárost álmába fejbe vágta,
Kifröccsent a szegénynek a fejeveleje,
Ezután a felesége jött rendre.
7. Felesége és viruló testvére,
A szegények utánna jöttek rendre.
Mind a hármat levágta a baltával
Hármat küldött ő el a másvilágra.

3. sz. kép

8. *A rabló most ott maradt a csárdába,
Kirabolt ott minden pénzt hamarjába,
Elmenekült, elosont a sötétbe,
Azt hitte, hogy nem is jön már napfényre.*
9. *Isten szeme elől nem lehet szökni,
A törvényre kellett neki kerülni,
Elítélte kötél által halálra,
Bali Mihály gondol már a nyakára.*
10. *Én nemzetem magyar lélek zokogjál,
Ily szomorú hírt nem hallottál,
Gyilkol a nép már a pénzért mindegyre,
Mert kevesen hisznek a jó Istenbe.*
11. *Szegény korcsmáros és húsz éves felesége
És viruló tizenhét éves testvére,
Háromnak volt egyszerre temetése,
Én Istenem nyugodjanak békében.*

Megihlette az esemény a tiszántúli históriásokat is, a mezőtúri Csató J. és Nagy K. kiadásában megjelent „Edelényi hármass gyilkosság” is ezzel foglalkozik [7]. Az első részben az író bő részletességgel festi Regula aljas gaztettét, sötét embe-rietlen jellemét, hogy megölte jó urát. A második részben, amelynek „Regula Ede börtöndala” címet adta a kiadó, már ilyen strofa van:

*Szegény ember kárán örvendeznek,
Kik a siralomházba helyeznek
Fényes ruhás urak összegyűlnek,
Hogy lesz kimúlása életemnek.*

Regula Ede halálos ítéletét felsőfokon is helyben hagyják, s az ítéletről a Miskolci Napló 1912. március 13-án különkiadásban számol be. Regula ezután a királyhoz fordult kegyelemért, s az öregek visszaemlékezése szerint (ez is népköltészet) a kegyelmet meg is kapta volna, ha az időben érkezik a királyhoz. Az ítéletet Bali Mihály március 13-án végre is hajtotta. A tömeg azonban a sajtó és a históriák hatására Regulával rokonszenvezett s a másnapi temetésen — a sajtó szerint — közel tízezeren vettek részt. „A tömeg menetközben folyton nőtt. A temető kapunál az előre küldött rendőrök tartóztatták fel az embereket, de így is több százan bejutottak a temetőbe. A temetőben több asszony hóvirágot szórt a sír fenekére. Mikor pedig a koporsót a sír fölé tették, valósággal megrohanták és mindenki akart tépni egy szál virágot a koszorúból. Egy csoport polgárasszony kifelé haladva a temetőből, azon tanakodtak, hogy holnap reggel a sírhantot, amely a kivégzett Regula Edét fedi, telehintik virággal” [8]. A Miskolci Napló szerint: „A temetési menet pedig olyan volt, mint egy ünnepelt nemzeti hősé, vagy a város nagy fiáé szokott lenni...” [9].

Regula Ede szomorú története, mint láttuk, több forrásból jutott el a néphez, s az esemény után alig néhány évvel — 1914-ben — a Heves megyei Makláron az alábbi balladát jegyezték fel: [10].

*Ezerkilencszáztizedik évbe
Szenvedtem a miskóci börtönbe
De má' ott is kitelt az én időm
Vár engem a kékszemű szeretőm.*

*A miskóci börtönajtó fala
Holló madár repdes körü' rajta
Abba van egy fogoly elítélve
Regula Ede az igazi neve.*

*Bali Mihály az a híres hohér
Gyűjjön ide én vagyok a legény
Szenvedek a miskóci börtönbe
Akasztófára vagyok elítélve*

*Akasztfám ki van má' faragva
Bali Mihály ottan áll alatta,
Fényes ruhás urak összegyűlnek
Mos lesz kimúlása életemnek*

*Lemberger úr háromfertá' három
Eresszen ki a rózsámat várom
Eresszen ki csak egy félórára
Hagy beszéljek vele utoljára.*

*Halá'madár ne sirass má' engem
Árva vagyok senkim sincs má' nekem
Te se sirass nem ér az má' semmit
Bánatos éltémre má' többé szükség nincs.*

Bár a ballada gyűjtője dallamot nem jegyzett le, s az adatközlő nevét sem tüntette fel, mégis azt hisszük, hogy a már ismert ponyvákából keletkezett ez a nagyon szép, igen kifejező első személyben előadott búcsúzó. Az évszám eltévesztése, az esemény rendkívüli tömörsége is mutatja a folklorizálódást. Egy-egy részében, mint a mezőtúri kiadás ismertetett részének két utolsó sorában és a ballada 4. versszakának utolsó két sorában, még a ponyva közvetlen hatását is felfedezhetjük.

Gyűjtőútjaim során az idősebb nemzedék még elevenen emlékezett a szomorú esetre. Cikkemben azonban nemcsak a szomorú emlékü eseményt akartam feleleveníteni, hanem néhány példával bemutatni a népköltészet és a korabeli ponyva egymásra hatását, s felhívni a figyelmet az ilyen jellegű kutatásra, gyűjtésre.

JEGYZETEK

- [1] Vikár Béla: A „Szűcs Marcsa” balladáról. Ethnographia XVI. (1905) 273—290.
Vikár Béla: Újabb adatok Szűcs Marcsáról. Ethn. XVI. (1905) 337—345.
Vikár Béla: Szűcs Marcsa népballadánk eredete. A Borsod—Miskolczi Közművelődési és Múzeum Egyesület Évkönyve 1905—1906. Miskolc, 1906. 5—48.
A históriásokkal összefoglalóan Takács Lajos foglalkozott: Históriások, históriák. Bp. 1958. c. könyvében.
- [2] A szenzáció. Miskolcz, 1911. aug. 18., Regula nótája a Sarkadi kabarében, Ellenzék, 1911. aug. 19.
- [3] Gazdik Pál 73 éves, Edelényben 1965. szeptemberében elmondotta nekem az egész esetet, ő volt az, aki a csendőrökkel elment Gyagyátorba érte. Úgy emlékszik, volt egy kalapos ember, toll volt a kalapján, az árulta a vásárban, a keze tele volt ilyen cédulákkal. Nem paraszt lehetett, valami költő, nem paraszt ruha volt rajta.
- [4] Takács Lajos: i. m. 26. old.
- [5] Uo. 64. old.
- [6] Miskolci Képes Naptár... 1912. évre. Miskolc, Klein és Ludvig könyvnyomdájában. 28—32. old., Takács: i. m. 98. old.
- [7a] OSzK Aprónyomtatványok. Ugyanitt több egyéb históriát találhatunk tőle, pl.: Réthy Bözsi Szabó Pista szerelme, avagy a szigorú apa bűne, 1912., A szabadkai véres rablógyilkosság, 1912. Mindezeket Nádal I. könyvnyomdájában Keszthelyen nyomatta ki.
- [7] Idezi Takács Lajos: Népi verselők, hírversírók. Ethn. LXII. (1951) 12. Az eredeti ponyvának, melyre a szerző hivatkozik, az OSzK-ban nem sikerült ráakadnom.
- [8] Miskolcz, 1912. márc. 15.
- [9] Miskolczi Napló, 1912. márc. 16.
Az eseménnyel foglalkozik még a Csendőrségi Lapok 1912. 6. sz. 339—344. old.
- [10] Gyűjtötte Gyell Antal, 1914. Néprajzi Múzeum Ethnológiai Adattára: 441. ltsz. 9. old. 6. sz.